

Ulusal Özgün Eğitim Araştırmaları Dergisi

Araştırma Makalesi

E-ISSN: 3023-4891

Kabul tarihi: 15.03.2024

İç Göçün Yaşandığı Bölgelerdeki Okul Yöneticilerinin Öğrencilere Yönelik Karşılaştığı Sorunlar

Yusuf Demircioğlu

yude06@gmail.com

Hüseyin Satılmış

huso0667@hotmail.com

Bekir Uzunoğlu

bekiruz_01@hotmail.com

Atıf: Demircioğlu, Y., Satılmış, H. ve Uzunoğlu, B. (2024). İç Göçün Yaşandığı Bölgelerdeki Okul Yöneticilerinin Öğrencilere Yönelik Karşılaştığı Sorunlar. *International Journal of Original Educational Research*, (3) 2. ss. 28-42.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı iç göçün yaşandığı bölgelerdeki okul yöneticilerinin öğrencilere yönelik karşılaştığı sorunların ortaya çıkarılmasıdır. Göç eden öğrenci velilerinin eğitime katkısını, öğrencilerin göç etkisi altında davranışlarındaki değişimleri ve bu durumda okul yöneticilerinin yaşadığı sorunları incelemek, öğrencilerin başarısı için yapılması gerekenleri gösteren bir araştırma olması bakımından önemlidir. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla nitel bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 öğretim yılında Ankara'da Mamak ve Altındağ ilçelerindeki okul yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme birlikte kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Görüşme analizinden elde edilen veriler öncelikle kodlanmış ve sonra bu kodlar arasında temalar belirlenmiştir. Daha sonra kodların ve temaların düzenlenmesi yapılmıştır. Çalışmanın bulguları olarak aile ekonomisi, kültür, okulun fiziki yapısı, disiplin sorunu, okulda çalışmada isteksizlik vb. konular üzerine odaklanılmıştır. Araştırmanın sonucunda göçle gelen öğrencilerin dışlanmışlık yaşadıklarına, kılık kıyafet konusunda sorun yaşadıklarına vb. sonuçlara ulaşılmıştır. Ailelere seminer verilmesi gerektiği, okuma yazma bilmeyen ailelere de eğitim verilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Okul yönetimi, Yönetim sorunları.

Problems Faced by School Administrators Regarding Students in Regions Where Internal Migration Experiences

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the problems faced by school administrators towards students in regions where internal migration occurs. Examining the contribution of parents of migrating students to education, the changes in students' behavior under the influence of migration, and the problems experienced by school administrators in this situation is important as it is a research showing what needs to be done for the success of students. A qualitative method was used to collect data in this research. The study group of the research consists of school administrators in Mamak and Altındağ districts in Ankara in the 2016-2017 academic year. Maximum diversity sampling and criterion sampling, which are purposive sampling methods, were used together in the sample selection of the research. Content analysis was used to analyze the data obtained from the interviews. The data obtained from the interview analysis were first coded and then themes were determined among these codes. Then, codes and themes were arranged. The findings of the study include family economy, culture, physical structure of the school, discipline problems, reluctance to work at school, etc. focused on topics. As a result of the research, students who immigrated experienced exclusion, had problems with dress code, etc. results have been achieved. It has been suggested that seminars should be given to families and that illiterate families should also be given training.

Key Words: Immigration, School management, Management problems.

GİRİŞ

Disiplinler arasında genel çerçevesi içinde aynı amaçlar içinde kullanılan yönetim kavramı çoğu zaman bir süreç, süreci oluşturan kişi ya da grupları bazen de karar verme ve önderlik etme gibi faaliyetleri açıklamak için kullanılmaktadır (Koçel, 2003). Sosyal, siyasal ya da ekonomik anlamda farklı sonuçlar içermesine rağmen yönetim kavramının temelinde örgütsel bir faaliyet ve başkaları aracılığıyla iş görmek bulunmaktadır. Yönetim genel olarak, belirlenmiş amaçlara ulaşabilmek için bir insan grubunda, işbirliği ve koordinasyon sağlamaya yönelik faaliyetler olarak tanımlanabilir (Ökmen & Parlak, 2010).

Okul yönetimi en genel tanımı ile eğitim yönetiminin sınırlı bir alanda, okullarda uygulanmasıdır (Bursalıoğlu, 2008). Okul yönetimi bu anlamda eğitim yönetiminin ilk basamağıdır. Okul, eğitim örgütünde alınmış karar ve politikaların uygulandığı alanı, okul yönetimi ise bu alan içinde eğitimin amaçları doğrultusunda eğitim hizmetlerini en etkili şekilde işler durumda tutmakla yükümlüdür (Demirtaş & Güneş, 2002).

Göç, “Belirli bir sosyal yapı içindeki birey ve grupların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmeleri” şeklinde tanımlanır (Ozankaya, 1971). Göç olayının temelinde bulunan ana faktör insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmek ve burada iş bulmak, çeşitli imkânlardan faydalanmak ve yerleşmektir. Göç tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve dünyada göç her zaman gündemde olmuştur. Tarih boyunca meydana gelen göçler, dünyanın bugünkü nüfus dağılımını, sosyo- ekonomik yapısını, ekonomik ve kültürel gelişimini şekillendirmiştir (Gün, 2002).

İnsanların bir ülkeden diğerine, bir bölgeden başka bir bölgeye göç etme sebepleri çeşitlidir. Genellikle bu sebepleri; “nüfus problemleri, ekonomik problemler, çevre şartlarındaki bozulmalar, eğitim şartlarındaki yetersizlikler, siyasi problemler ve savaşlar” olarak sıralanabilmektedir (Tümertekin & Özgüç, 1998). Göçler sebebiyle kültürel yapı zarar görebilmekte, alt yapı sorunları yaşanabilmekte, nüfus dağılımında dengesizlikler görülebilmekte vb. sorunlar yaşanabilmektedir. Ayrıca göç eden kişilerin eğitimleri aksayabilmektedir. Göç veren yerlerdeki okullar kapanma tehlikesi yaşarken, göç alan yerlerdeki okullarda kapasite sorunu yaşanmaktadır. Bu durum eğitim ortamlarının yönetilebilirliğini tehlikeye düşürmektedir.

Problem Durumu ve Cümlesi

Türkiye’deki göçün yönü kırdan-kente, bölgesel olarak ifade edilecek olursa Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu’dan batıya doğrudur. Tarımdaki makineleşme ve iklim koşulları gibi etmenler, göçte “itici güce” örnek verilebilirken; iş bulma ve daha yüksek gelir elde etme beklentisi ile kentlerde daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerinin olması gibi faktörler ise “çekici güce” örnek verilebilmektedir.

1950’den sonra daha da hızlanmaya başlayan sanayileşme hareketleri Türkiye’de iller arası göçün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gelişmemiş bölgelerden gelişmekte olan ve gelişmiş bölgelere nüfus hareketleri başlamıştır. Böylece ülke iç göç kavramıyla tanışmıştır. Göç; kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır. Göçün, bir yer değiştirme olayı olması, bireyin bazı değişikliklerle karşı karşıya gelmesine neden olur. Birey geldiği yeni yer ile eskiden oturduğu yer arasındaki farklılığa ve benzerliğe göre çeşitli uyum problemleri yaşar.

Çocuğun gittiği yerin kültürü ve toplumsal çevresine uyabilmesi için rollerini algılayabilmesi ve her şeyden önce dili algılayabilmesi gerekmektedir. Bir kültür bocalaması yaşayan bu öğrencilerin uyum sorunları mutlaka olacaktır (Kılıçkaya, 1988).

Toplumsal göçebe veya yerleşik olması ile köyde ve kentte yaşıyor olması bireyin davranış biçimleri için önemli belirleyicilerdir. Çok hızlı bir iç göçle büyük kent mahallelerine eklenen taşra insanının derin ruhsal sıkıntılarının dışavurumu, özünde toplumsal problemleri sıklıkla tek tek vakalar hâlinde kent gündemine taşımaktadır. Demografik etkenlerin ekonomik ve kültürel etkenlerle iç içe bulunması suç olgusunu ortaya çıkarmakta ve suçluluğun artışına sebep olmaktadır (Balcıoğlu, 2005). Toplumdaki bireylerin normal dışı davranışlar içinde olmalarında kırdan kente göçün rolü, kesin çizgilerle ortaya çıkmıştır. 1970'lere kadar yapılan araştırmalar daha çok köy problemlerine yöneliktir. Çatışan rollerin heyecan birikimine yol açtığı, izole hayatın ise uyumsuzlukla sonuçlandığı kentteki hayatın, davranış bozukluklarını artırıcı olduğu ilgili meslek çevrelerince kabul edilmektedir (Kıray, 1982). Kırsal alanlardan kente göç, birçok şey gibi gencin kişilik oluşumunu da etkileyecektir. Yeni yetişen genç çevre ile kuvvetli bağlarının olduğu bir devrede ortam değişikliği ile karşı karşıya bırakılırsa kişilik oluşumunu yıpratıcı etkiler ortaya çıkacaktır (Balcıoğlu, 2005).

Bu araştırmanın problem cümlesini “Okul yöneticilerinin, taşradan Ankara’ya göç eden öğrencilere yönelik sorunları nelerdir?” oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Ankara’da (Mamak ve Altındağ İlçelerinde) ilkököl ve ortaokul düzeyindeki okul yöneticilerinin, taşradan Ankara’ya göç eden öğrencilere yönelik yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Göç eden öğrenci velilerinin eğitime katkısını, öğrencilerin göç etkisi altında davranışlarındaki değişimleri ve bu durumunda okul yöneticilerinin yaşadığı sorunları incelemek, öğrencilerin başarısı için yapılması gerekenleri gösteren bir araştırma olması bakımından önemlidir. Araştırma ile göç olgusunun eğitim üzerinde ve özellikle ilk-orta okullarda ortaya çıkardığı sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, göçle ilgili öğrenci sorunlarına dikkat çekmesi ve çözüm için öneriler geliştirmeye çalışması açısından da önem taşımaktadır. Göçün bu etkileri göz önünde tutulduğunda, yoğun göç alan bölgelerdeki ilköğretim okullarında yaşanan sorunlar önem kazanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla nitel bir yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma, olguları ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermektedir. Araştırmanın nitel olarak tasarlanmasındaki amaç, üzerinde çalışılan konu hakkında daha geniş bir bakış açısı elde etmektir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına örnek olarak verilebilir. Büyüköztürk vd. (2012) göre durum çalışmaları, bilimsel

sorulara cevap aramada önemli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda bir ya da birden fazla olay, ortam ya da birbirine bağlı sistemler derinlemesine incelenmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 öğretim yılında Ankara'da Mamak ve Altındağ ilçelerindeki okul yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme birlikte kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemede problemten etkilenen tüm taraflar araştırma kapsamına alınır ve maksimum çeşitlilik örnekleme farklı değişkenlerin incelenmesini gerektirmektedir (Büyüköztürk vd., 2012). Maksimum çeşitlilik örneklemedeki amaç, görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Ölçüt örnekleme yönteminde, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumlar çalışılmaktadır. Sözü edilen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Amaçlı örneklemede kimlerin örneklem olarak seçileceği konusunda araştırmacı kendi yargısı kullanılabilir ve araştırmanın amacına en uygun olanlar örnekleme alınabilir (Balcı, 2009). Altındağ ve Mamak ilçelerinde görev yapan okul yöneticileri çalışmanın grubunu oluşturmuştur. Araştırmada 28 okul yöneticisi örneklem olarak belirlenmiştir. Katılımcıların soruları içtenlikle cevaplamaları için isimleri belirtilmeyip kodlanarak araştırmacı tarafından saklı tutulmuştur. Katılımcıların görüşlerinden alıntılar yapılırken şu kodlama sistemi yapılmıştır. E; erkek, K; kadın, olduğunu ifade etmektedir. Örneğin (K1) kodu, birinci kadın yöneticiyi ifade etmektedir.

Mamak ve Altındağ ilçelerinde göç eden öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu okullarda çalışan yöneticiler oluşturmaktadır. Çalışma grubunu 16 erkek, 12 kadın toplam 28 yönetici oluşturmaktadır. Okul yöneticilerinin 9'unun kıdemi 1/10'yıl, 18'inin kıdemi 11/20 yıl, 1'inin kıdemi 20 yıl üzeridir. Katılımcı idarecilerin onbeş tanesi Mamak ilçesinden, 13 tanesi ise Altındağ ilçesindedir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Katılımcıların okullarında yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini almak amacıyla açık uçlu sorulara dayanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları katılımcı türüne uygun bireysel ve odak grup görüşme formlarına dönüştürülmüş ve bu formlar uygulanmıştır.

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak okul yöneticileri ile yüz yüze görüşme yoluyla toplanmıştır. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama tekniği olarak görüşme yoluyla deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyen unsurlar anlaşılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Görüşme, nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olarak gösterilebilir (Karasar, 2006). Görüşme tekniği ile belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012).

Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formlarının her biri iki bölümden oluşmaktadır: (i) katılımcıların kıdem, cinsiyet ve görev yapılan ilçe gibi kişisel bilgilerinin yer aldığı birinci bölüm ve (ii) araştırma sorusunun, bulunduğu ikinci bölüm. Araştırmaya katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Araştırmada

hiçbir suretle isimlerinin geçmeyeceği ve kendilerine takma bir isim atanacağı söylenmiştir. Bu sayede araştırmanın gizliliği ve güveni hakkında katılımcılara güven verilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla yapılan görüşmeler 2017 yılı Mart ve Nisan aylarını kapsayacak şekilde 30 günde tamamlanmıştır. Görüşmeler yöneticilerle odalarında, yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın konusu hakkında bilgi verilmiştir.

Görüşme sürecinde elde edilen yazılı dokümanın çözümlenmesinde ilgili literatür dikkate alınarak okunmuştur. Gizliliği sağlamak açısından katılımcı okul yöneticileri kısaltmaları yapılarak belirtilmiş ve her bir katılımcıya bir sıra numarası verilmiştir.

Verilerin Analizi

Veri toplama aracının da özellikleri dikkate alınarak veriler içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizi, sözel ve yazılı verilerin belirli amaç veya problem bakımından sınıflandırılması, belirli değişken veya kavramların ölçülmesi ve bunlardan belirli bir anlam çıkması için taranarak kategorilere ayrılmasıdır (Coşkun vd., 2015). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilir (Yıldırım & Şimşek, 2013).

1. Verilerin kodlanması,
2. Temaların bulunması,
3. Kodların ve temaların düzenlenmesi,
4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanmasına ulaşmaktır.

Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Görüşme analizinden elde edilen veriler öncelikle kodlanmış ve sonra bu kodlar arasında temalar belirlenmiştir. Daha sonra kodların ve temaların düzenlenmesi yapılmıştır. Görüşmelerde elde edilen veriler içerik analizinde yer alan frekans analizi ile çözümlenmiştir. Frekans analizi en basit şekliyle öğelerin sayısal ve yüzdesel olarak görülme sıklığını ortaya koymaktır. Frekans analizi sonunda öğeler önem sırasına koyulur ve sıklığa dayalı bir sınıflama yapılır (Bilgin, 2006). Bu çalışmada da frekans ve yüzde analizi tekniği uygulanarak, görüşülen yöneticilerin verdiği yanıtlar sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Yöneticilerin, verdiği yanıtların sıklığına göre, başlıklar altında bir sınıflama ve bu sınıflamaya bağlı olarak frekans sıklığı ve yüzdesi, tablolar verilerek ve katılımcılardan doğrudan alıntılarla desteklenerek analiz edilmiştir. Daha sonra doküman incelemesinden elde edilen veriler ise görüşmelerden elde edilen başlıklar dikkate alınarak incelenmiştir ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, görüşme yapılan okul yöneticilerinden elde edilen bilgiler ışığında araştırmaya ilişkin toplanan verilere, bu verilerden elde edilen bulgular ve bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

Yönetici Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

Tablo 1. Yönetici Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

TEMA	ALT TEMALAR	F
Veli	Aile ekonomisi	10
	Eğitim düzeyi	6
	Kültür	1
Okul Binası	Okulun fiziki yapısı, sık öğrenci nakli	12
Öğretmen	Disiplin sorunu	3
	Okulda çalışmada isteksizlik	3
Öğrenci	Araç gereç kullanımı, temizlik	9
	Guruplaşma	1
	İletişim	35
	Sorumsuzluk, ilgisizlik	8
	Uyum	32
	Eğitim Seviyesi	5

Aile ekonomisi

Araştırmaya katılan yönetici görüşlerine göre, öğretmenlerin çocuklardan istedikleri dersle ilgili materyalleri, ailenin maddi olarak temin etmediğini belirtmiştir. Ailelerin öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını ikinci plana attıkları ve öğrencilerin kendilerini değersiz hissettikleri söylenebilir. Bazı katılımcıların aile ekonomisine ilişkin problemlere yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Maddi sıkıntılar neticesinde öğrenci eğitim –öğretim yaşantısında ihtiyaç duyduğu maddiyat olmadığı için derslerinde gerekli materyalleri sağlayamıyorlar. Bu da öğrenci başarısını düşürüyor. Ayrıca veli öğrencinin temel ihtiyaçlarını da karşılayamıyor veya bir kısmını karşılayabiliyor...” [E7]

“...Ailenin ekonomik yönde sıkıntı yaşamalarından dolayı oluşabilecek göçler, öğrencinin kendisini eksik hissetmesine sebep olarak, psikolojik yönden kendisini arkadaş ortamından soyutlamasına, çekinme duygusunun gelişmesine sebep olmaktadır...” [E11]

“...Göç sebebi olarak çoğunlukla işsizlik ve ekonomik nedenler karşımıza çıkmaktadır. Bunun öğrenciye yansımaları okul ihtiyaçlarını karşılayamaması şeklinde olmaktadır. Bununla birlikte içe kapanıklık, psikolojik sorunlar ders başarısını düşürmektedir...” [K6]

“...Ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının iyi olmaması çocukların yeni ortamlarına, arkadaşlarına uyum sürecini uzatmaktadır...” [K4]

“...Ailelerin gelirleri düşük olduğundan, bütçelerinden çocukların eğitim harcamalarına pay ayırmıyorlar...” [E2]

“...Ailelerin içinde bulunduğu geçim kaygısı sebebi ile, öğrencilere yeterli ilginin gösterilmemesi, öğrencilerde büyük bir vizyonsuzluk yaratmaktadır...” [E3]

“...Bazı öğrenciler ailenin maddi durumları nedeniyle arkadaşlarından kendini geri hissedebilir...” [E5]

Velilerin Eğitim Düzeyinin Düşük Olması

Araştırma bulgularına göre yöneticiler, velilerin genelinin eğitim seviyesini düşük olduğunu ya da eğitimini tamamlayamamış bireyler olduğunu belirtmiştir. Veli toplantılarına babalar çalıştığı için genelde anneler gelmektedir. Bununla birlikte bir kısmının okuma yazma bilmemesinin hatta Türkçe konuşamamasının diyalog sorunlarının oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Öğrencilere yeteri kadar rol model olmadıklarını, öğrencilerin derslerine yeterince destek ve yardımcı olmadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların velilerin eğitim düzeyinin düşük olmasına yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“... Velilerin eğitim düzeyleri düşük olduğu için çocukların önlerinde örnek olabilecek kimse yok. Öğrencilerin ders ve ödevleriyle ilgilenilmiyor. Okul idaresi olarak velilerle iletişimi kurmakta zorlanıyoruz...” [E2]

“...Ders çalışma alışkanlığı ve verimli ders çalışma yöntemleri her ne kadar okulda anlatılsada evde takip edilmediği için alışkanlık yada davranış haline dönüşmemektedir. Bu durumda akademik başarısızlık kaçınılmaz hale gelmektedir...” [E3]

“....Veli toplantılarına babalar çalıştığı için anneler gelmekte ,çoğunun okuma yazma bilmemeleri hatta bazılarının Türkçeyi bilmemeleri diyalog sorunlarının oluşmasına ve toplantıda alınan kararların okulda uygulanmamasına neden olmaktadır...” [E1]

“...Velilerin eğitim seviyelerinin genellikle düşük olması, okul dışında ders çalışması yapacağı zaman yardımcı olamıyorlar. Bu da öğrencinin ders başarısını düşürüyor...” [E7]

“...Sosyo ekonomik açıdan dezavantajlı olan ailelerin, öğrencilere uygun rol model olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durumda öğrenciler rol model olarak ya etrafındaki yaşları kendilerinden büyük insanlardan yada tv, internet, facebook gibi sanal ortamdaki karakterlerden etkilenmektedirler...” [E3]

Kültürel sorunlar

Araştırmaya katılan yönetici görüşlerine göre öğrencilerin kültürel bakış açılarından dolayı, bayan öğretmenlerin sınıf yönetiminde zorlandıkları söylenebilir. Çünkü göçle gelen aileler kırsal kesimlerden gelmektedir. Bu ailelerde kadına ve kız çocuklarına değer verilmemektedir. Bu bakış açısıyla büyüyen çocukların bayan öğretmenleri ciddiye almadıkları söylenebilir. Bazı katılımcıların kültürel sorunlara ilişkin problemlere yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Bu aileler ataerkil yapıya sahip olduklarından erkeklere verilen önem, bayanlara verilen önemden daha fazla. Bu bakış açısına sahip ailede büyümüş çocuk, bayan öğretmenleri dinlememekte ve ciddiye almamaktadır. Bu durum sınıf yönetiminde ve öğretmen –öğrenci ilişkisinde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır...” [E1]

Yetersiz Fiziki Şartlar ve Nakil Öğrencilerin Çok Olması

Yöneticilerin görüşlerine göre, okullarındaki nakil öğrencinin çok fazla olduğu bu durumun hem fiziki şartları hemde eğitim öğretimi olumsuz etkilediği ve okul idarelerine ek bir yük getirdiği söylenebilir. Yöneticilere göre, kalabalık sınıflar eğitim-öğretimin kalitesini düşürmekte, daha fazla öğretmen ihtiyacı doğurmakta, okulda disiplin sorunlarına yol

açmaktadır. Bazı katılımcıların yetersiz fiziki şartlar ve nakil öğrencilerin çok olmasına yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“... Göç alan bir bölge olduğumuzdan sınıf sayıları sürekli değişiyor, sınıflar kalabalıklaşıyor. Öğrenci sirkülasyonu çok fazla, bud a sınıfta belli bir kültürün oluşmasını olumsuz yönde etkiliyor. Buda eğitimi olumsuz yönde etkiliyor...” [E2]

“... Sürekli artan öğrenci sayıları, dersliklerin kalabalık olmasınayol açmaktadır. Bu durum eğitim kalitesini düşürmekte, sınıf ve okul içerisi disiplini zorlaştırmaktadır. Öğretmenlerin derslerde öğrencilerine bireysel ayıracağı zaman kısalmaktadır...” [E6]

“...Kalabalık sınıflar, yetersiz fiziki şartlar, okulda disiplin sorunlarını da beraberinde getiriyor...” [E2]

“...Sürekli artış gösteren okul ve sınıf mevcutları eğitim-öğretimi olumsuz etkiliyor. Derslik, okul ve öğretmen ihtiyacı artıyor...” [E10]

“...Sürekli taşradan gelen öğrenciler (göç olayı) mevcudu artırıyor bu da idari sorundur...” [E15]

“...Sürekli göç aldığımız için okulun ve sınıfların mevcudu sürekli artmakta, bundan dolayı sınıflar tekrar tekrar düzenlenmektedir...” [E16]

Sınıf Yönetimi ve Disiplin Sorunları

Yöneticiler, göç eden öğrencilerin disiplin ve okul kuralları ile ilgili sorunları olduğunu belirtmiştir. Yöneticilerin görüşlerine göre öğrencilerin okul kurallarına uymakta zorlandıkları, öğrencilerin derslere ilgisiz olmasından dolayı öğretmenlerin sınıf yönetiminde güçlükler yaşadığı söylenebilir. Bazı katılımcıların sınıf yönetimi ve disiplin sorunlarına yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Öğrenciler anne babalarından gördükleri gelenekleri okulda ve sınıfa devam ettiriyorlar. Sınıfta kendi hemşerisini tuttukları için çeteleşme ve gruplaşma meydana geliyor. Bu yaşanan sorunlar kavgaları ve disiplin sorunlarını beraberinde getiriyor...” [E1]

“...Kalabalık sınıflar, yetersiz fiziki şartlar okulda disiplin sorunlarını da beraberinde getiriyor...” [E2]

“...Taşrada ki genel olarak daha rahat olan okulun fiziki şartlarına alışan öğrenci, ilk olarak burada ki disipline uymada problem yaşar ve özellikle de idareyle bu anlamda ciddi problemler yaşayabilir. Derse vaktinde gelme, öğretmenle düzgün diyalog gibi en temel unsurlarda sıkıntı yaşayabilir...” [E9]

Öğretmenlerin Okulda Çalışmada İsteksizlikleri

Yöneticiler, öğretmenlerin bu bölgedeki okullarda kalmak istemediklerini, bu nedenle öğretmen ihtiyacı olduğu, öğretmen ihtiyacını ücretli öğretmenlerle kapatıldığını, bu durumun eğitimin sürekliliğini ve kalitesini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Öğretmenler bu bölgelerde kalmak istemiyor, sık sık tayin isteyip yer değiştiriyor. Öğretmen devamlılığımız yok. Hatta ücretli öğretmenlerle dersler dolduruluyor...” [E2]

“...Çoğunlukla öğretmenler bu tarz yerlerde çalışmak istememektedirler. Okul ve çevresinde yaşanan dejavantajlar onları yıldırıyor, kendilerini burada geçici olarak görmelerine sebep oluyor...” [E1]

“...Öğretmenlerin çoğu okul çevresinde ikamet etmek istememektedir. Evlerine yaklaşık 30 dk uzaklıkta ikamet etmeyi tercih etmektedirler, bu durum sorunları artırmaktadır. Ancak ikamet eden öğretmenlerin veli ile diyalogları daha iyi olduğu gözlemlenmiştir... [E1]

Yöneticilerin dile getirdiği öğretmenlerin sık tayin istemesi ile ilgili görüşler ele alındığında, öğretmenlerin bu okullarda kalmak istemedikleri, kendilerini burada geçici gördükleri söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin bu bölgelerde ikamet etmemeleri, öğretmenlerin veli ve öğrenci ile etkileşimini olumsuz olarak etkilediği söylenebilir.

Araç gereç kullanımı ve Temizlik Problemleri

Araştırma bulgularına göre yöneticilerin bir kısmının görüşlerine göre, göçle gelen öğrencilerin çoğunluğunda temizlik alışkanlıkları konusunda problemler yaşandığını, okul araç, gereç ve malzemelerini kullanmada özensiz davrandıklarını söyleyebiliriz. Bazı katılımcıların temizlik problemlerine yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Çocuklar yeterince aile eğitimi almadığından, tuvalet kullanımı, okul malzeme, araç gereçlerini kullanmada itinasız davranıyorlar. Sürekli kırıp döküyorlar...” [E2]

“...Çocuklar kırsal kesimden geldiği için elektrik ve su tasarrufunun önemi konusunda fazla bilgiye sahip değiller. Mesela lavabolara sabun konulduktan sonra birkaç saat sonra tüketilmesi gibi sorunlar yaşanıyor. Ayrıca sınıf kapılarının sık sık kırılması, çocukların kasdi olarak masa ve sıralara zarar vermesi gibi sorunlar yaşanmaktadır...” [E1]

“...Temizlik alışkanlıklarında önemli sorunlar arasında. Belirli bir temizlik alışkanlıkları maalesef yok. Diğer öğrenciler bu yönden sıkıntı yaşamakta ve öğrenciyi dışlamaktadır...” [K7]

“...Taşradan gelen öğrencilerin, temizlik alışkanlıklarının, tam olarak kazanılmamasından dolayı, sınıfta bu konuda tepki almaktadırlar. Hem öğrenci arkadaşları hem de veliler bu konuda kabullenmemektedirler...” [K8]

Gruplaşma

Araştırmaya katılan yönetici görüşlerine göre öğrenciler farklı kültürel özelliklerinden dolayı dışlanma ve etiketlenme davranışlarına maruz kaldıkları bu davranışlardan dolayı öğrencilerin incindiği, göçmen öğrencilerin dışlanma ve etiketlenme gibi davranışlara maruz kaldıkları söylenebilir. Bazı katılımcıların gruplaşma ile ilgili sorunlara ilişkin problemlere yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Taşradan gelen diğer öğrenciler ile gruplar oluşturmakta, sosyalleşme sorunları yaşamaktadırlar. Sosyalleşemeyen çocuk şiddete başvurma, düzen bozma şeklinde olumsuzluklar gösterebilmektedir...” [K3]

İletişim Sorunu

Yöneticiler, göç eden öğrencilerin kullandıkları dili ve iletişim düzeylerini yetersiz buldukları, şive ve anlatım bozuklukları nedeniyle alaya maruz kaldıklarını ve bunların sonucunda kendilerini eğitim öğretim etkinliklerinden soyutladıkları görüşünde oldukları söylenebilir. Ayrıca ailelerinin de dil sorunu yaşadığı ve çocuklarına derslerinde yardımcı olamadıkları gözlenmiştir.

Bu durum öğrencilerde kendini yetersiz hissetme ve utanma duygusuna neden olduğundan, öğrencilerin başarısı düşebilmektedir. Evde başka bir dil kullanılması çocukta dil gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Bazı katılımcıların iletişim sorunlarına yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Çocukların çoğu evde kaba bir dile alışkın olduğu için, okulda da aynı konuşma şeklini devam ettiriyor. Okula göç şekliyle gelmiş çocuklar kendilerini okul ortamında tam olarak ifade edemiyorlar. Bu durum ise çocukta hiç bir sosyal etkinliğe katılmama hissi uyandırıyor.Örneğim şiir okuma,şarkı söylemek,drama etkinlikleri gibi...”[E1]

“...Şive ve kültür farklılıkları da çok olabilmekte, az da olsa bazı öğrenciler dışlanabilmekte...” [E4]

“...Buldukları ortamda (eskiden) ki konuşma tarzları ve tepki mekanizmaları, Ankara’da ters karşılık bulabiliyor. Bu durum da çocuğun sürekli izlendiğini, yanlısının arandığı, yanlış yapacağı korkusu uyandırıyor...” [E11]

“...Kalabalık olan sınıf ortamında kendilerini ifade etmede zorluk çekiyorlar...” [E12]

“...Öğrencilerin geldikleri yerdeki şivelerini devam ettirmeleri ve bunun diğer öğrenciler ve arkadaşları tarafından alay konusu olabilmesi...” [K1]

“...Konuşma, şive farklılıkları nedeniyle diğer arkadaşları tarafından dışlanabilmekte, öğrenci okuldan uzaklaşma, içine kapanma v.b sıkıntıları çekmektedir...” [K3]

“...Düzgün Türkçe konuşamamaları sınıf içinde iletişim kurarken, diğer yaşlıları tarafından tam anlaşılmamaktadır. Sınıf içinde alay konusu olmaktadır. Bu durum çocuk üzerinde olumsuz bir etki yapınca iletişim kurmakta zorlanan çocuk şiddete başvurmaktadır.Yaşlılarına şiddet uygulayarak dikkat çekmeye çalışan öğrenci ,sınıfta farklılık oluşturmaktadır...” [K8]

“...Konuşma ve şivelerinin farklı olmasından dolayı zamanla kendi iç dünyasına kapanıyor ve bulunduğu ortamdan kendini soyutluyor...” [K12]

İlgisizlik, Sorumsuzluk Problemleri

Araştırma bulgularına göre yöneticilerin büyük çoğunluğu, ailelerde çocuk sayısının fazla olması ve maddi zorlukların ailelerin eğitimi ikinci plana atmasına neden olduğu söylenebilir. Ailelerin çocuklarına karşı ilgisiz oldukları ve veli toplantılarına katılımlarının yeterli olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca aileler çocuklarını kontrol edememekte ve iyi yönlendirmemektedirler. Bu ilgisizlik ve sorumsuzluk çocuklara da sirayet etmekte, çocuklarda yeterli ilgi ve sorumluluğu göstermemektedir. Bazı katılımcıların ilgisizlik, sorumsuzluk problemlerine yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Ailelerin içinde bulunduğu geçim kaygısı sebebi ile öğrencilere yeterli ilginin gösterilmemesi, öğrencilerde büyük bir vizyonsuzluk yaratmaktadır. Öyleki öğrencilerin birçoğu okul ortamında aldıkları notları, girdikleri sınavları ve gidebilecekleri okulları umursamamaktadır. Söz konusu umursamama hali beraberinde okul kurallarını, ders içi dışı etkinlikleri, öğretmen ve idarecileri umursamama haline dönüşmektedir...” [E3]

“...Ekonomik yönden zayıf aileler, çalışma hayatında çok zaman harcadıklarından, çocuklarıyla yeterince ilgilenmemektedirler...” [E4]

“...Gelecek ile ilgili herhangi bir kaygı duymuyorlar. Belirli bir hedefleri yok...” [K5]

“...Ailenin kalabalıklığı, kardeş sayısının fazlalığı, çocuğa gösterilen ilginin azlığı, velinin okula hiç uğramaması da olayın başka bir boyutudur...” [K6]

“...Çocuklara aile tarafından sorumluluk verilmediği için çocuklar ödevini yapmıyor, defter kalemi eksik getiriyor ve daha sorumsuz davranışlar sergiliyorlar...” [E1]

Uyum Problemi

Araştırma bulgularına göre yöneticilerin büyük çoğunluğu, öğrenci ve velilerin genelinin çevreye ve okula uyum sağlamakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Yöneticilerin dile getirdiği uyum problemleri bir bütün olarak ele alındığında, velilerin eski alışkanlıklarını sürdürdükleri, değişime direndikleri ve çocukların da bu alışkanlıkları okula taşıdığı bu nedenle okulda disiplin ve düzen sorunları ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sorunu yaşayan öğrencilerin psikolojik sorunlar yaşadıkları, içe kapanık yada saldırgan davranışlar gösterdiklerini de söyleyebiliriz. Bazı katılımcıların uyum problemlerine yönelik düşünceleri aşağıda verilmiştir.

“...Göç ile köylerinden, kasabalarından gelen öğrenciler ve bu öğrencilerimizin velileri, kent kültürüne uyum sağlamakta zorlanmakta, köy ile kent arasında kültürel çatışma yaşamaktadır...” [E6]

“...Göç ettikleri ortama alışmaları zaman alıyor. Tabi yeni arkadaşlıklar kurayım, mahalleme, okuluma, sınıfıma, öğretmenlerime alışayım derken epey bir zaman geçiyor. Bu da öğrencilerin eğitim öğretimini olumsuz yönde etkiliyor. İnsanlar alışkanlıklarını zor terkeder. Öğrencilerde taşrada kurmuş olduğu düzeni bozup buraya yani Ankara'ya geldiğinde bunalıma giriyor, strese giriyor. Bu bunalım ve stres öğrenciyi dersten ve okula haz ve şevkle gelip gitmekten alıkoyuyor...” [E8]

“...İlk etapta uyum problemi yaşıyorlar. Hem büyükşehir şartlarına hem kalabalık okul şartlarına alışma sürecinde öğrencilerde içe kapanıklık, umutsuzluk, kendine güven eksikliği gibi olumsuz durumlarla karşılaşılıyor...” [E10]

“...Bir diğer uyum sorunu büyük şehirlerde arkadaşlıklarında daha yüzeysel resmi olması, taşradaki ilişkilerin daha samimi olmasından dolayı, çocuklar burada da arkadaşlarıyla hem ailecek hem de uzun vakitler geçirmek ister fakat bunu bulamaz...” [K1]

“...Uyum sorunu karşılaştığımız bir diğer sorun. Taşradan gelen çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik seviyelerinin düşük olması nedeniyle sınıftaki çocuklar ve veliler tarafından öğrencilerin benimsenmemesi durumunu açığa çıkarıyor. Bu da taşradan gelen çocuğu akran

zorbalığına yöneltiyor. Yani çocuk diğer çocuklar tarafından kabullenene kadar akran zorbalığı göstererek dikkat çekmeye ve kabul görmeye çalışıyor...” [K7]

“...Başka sorun ise akran ilişkilerini düzenlemede yaşanmaktadır. Sosyal çevreler değişiklik gösterdiğinden, bir süre oyunlara katılmada bile bu çocukların isteksiz oldukları söylenebilir...” [K11]

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışmada göç olgusuna bağlı olarak ilk ve orta okullarda yaşanan sorunlar nitel desenli olarak araştırılmıştır. Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular, çözümlenmelerden ortaya çıkan sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

Nitel araştırmanın doğası gereği genelleme yapılmamakla birlikte göç etmiş öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ve bu öğrencilerin okudukları okulların yöneticilerinin yaşadıkları sorunlar, görüşmeler yapılarak ortaya çıkarılmıştır.

Aile ile okul başarısı arasındaki bağlantıyı çok etkileyen bir faktör de ailelerin, çocukların ders çalışmasına, ev ödevlerini hazırlamasına yardım edip etmemeleri, sordukları sorulara cevap verip vermemeleridir. Burada eğitim ve kültür düzeyi düşük işçi ailelerinin çocuklarına hemen hiç yardım edememeleri ile anne-babası memur, eğitilmiş olanların çocuklarına okul çalışmalarına yardım etmeleri, okul başarıları bakımından çocuklar arasında büyük farklar yaratmaktadır.

Araştırma bulgularına göre, göçle gelen öğrenciler akran gurupları içinde dışlanmışlık ve öteki olma durumu yaşamaktadır. Bu durum kendi bulunduğu hali sevmeme ve özgüven kırıklığına yol açmaktadır. Oyunlardaki ürkek duruş, öğrencinin, diğer öğrenciler tarafından oyuna alınmamasına neden olduğu ve öğrenciyi yalnızlığa ittiği söylenebilir.

Öğrenciler kılık kıyafetlerinden, fiziksel özelliklerinden ve konuşma tarzlarından dolayı alaya maruz kalmaktadırlar. Arkadaşları tarafından kabul edilmeyen çocuk okuldaki sosyal yaşamında öğrenme ve uyum problemleri yaşamaktadır. Öğrenci, kendilerini sınıfta rahat hissetmemekte, strese girmekte ve görüşlerini rahatça dile getirememekte, öğrenmekte güçlük çekmektedir. Dersleri iyi anlayamayan öğrencinin başarısı düşebilmekte ve kendine güveni azalabilmektedir.

Yöneticiler göçle gelen öğrencilerin okula uyum sağlamakta zorlandıklarını belirtmiştir. Yöneticiler buraya uyum sağlayamayan öğrencilerin, çeşitli psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir. İçerik kapanıklık ya da saldırganlık, çocuklarda görülen uyum sorunlarına örnektir. Öğrencilerin yaşadığı bu uyum sorunu da başarılarını düşürmektedir. Öğrencilerin farklı kültürel özelliklerinden dolayı dışlanma ve etiketlenme davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum öğrencileri olumsuz etkilemektedir ve incinmelerine neden olmaktadır.

Yöneticilere göre veliler çocuklarının eğitimine karşı çok ilgisiz bir tavır içindedirler. Veli toplantılarına katılan veli sayısı çok az olmaktadır. Katılan velilerin ise hemen hemen hepsi bayandır. Göç eden ailelerde son kararı genelde babalar vermektedir. Dolayısıyla veli toplantılarına annelerin katılması sorunların çözümüne katkı

sağlamamaktadır. Sorunlar öğretmen ile anne arasında konuşulmakta, çözüm üzerine yollar aranmakta ama çözüme yönelik alınan kararlar uygulanmamaktadır. Bunun yanında göç eden ailelerde bazı annelerin Türkçeyi iyi bilmemesinden dolayı velileriyle iletişim sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Velilerin eğitim düzeyi düşük olduğundan öğrencilerin ailelerinde onlara örnek olabilecek bireyler bulunmamaktadır. Bu durum öğrencilerin derslere ilgisini azaltan bir etken olmaktadır.

Araştırmaya katılan yöneticiler, öğretmenlerin bu bölgedeki okullarda kalmak istemediklerini belirtmiştir. Öğretmenler kendilerini burada geçici görmektedirler bu nedenle öğretmenlerin performansları düşmektedir. Göç bölgesinde çalışan öğretmenlerin yaşanan sorunlardan dolayı iş doyumunu düşmekte ve öğretmenlerin isteksiz oldukları görülmektedir. Öğretmenler bir an önce tayin isteyip gitmektedir.

Öneriler

Yönetici görüşlerine göre ortaya çıkan sorunların belirlenmesine çalışıldığı bu araştırmanın bulgularına göre sorunların çözümüne yönelik olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Göç bölgesinde bulunan okullarda rehber öğretmenler göçle gelen ve risk altında bulunan öğrencilerin gelişimlerini düzenli ve yakından takip etmelidir. Çeteleşme ve suça yönelimi olan çocuklar tespit edilip yönlendirilmelidir. Bu çocukların çevreye uyumlarında okul yönetimi destekleyici bir tavır içinde olmalıdır.

Kız çocuklarının/kadınların eğitim almaları ve meslek edinmeleri sağlanmalıdır. Bu bölgedeki kadınların çoğu köylerden göç ettiği için okuma yazma bilmemektedir. Bu yüzden okuma-yazma kursları açılıp katılım özendirilmelidir.

Göç genel bir sorun olmakla birlikte, göç eden ailelerin çocuklarının diğerlerine göre daha fazla ilgiye ihtiyaçları olduğu için sınıf mevcutları gözden geçirilerek daha uygun hale getirilmelidir.

Göç eden öğrencilerin dil konusunda yaşadıkları zorlukları azaltmak ve ortadan kaldırmak amacıyla bu öğrencilere yönelik Türkçe kursları açılmalı, öğrencilerin kendini ifade ve iletişim konularında yaşadıkları sıkıntıları azaltmak için severek katılacakları sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.

Göç bölgesinde bulunan okullarda baş gösteren disiplin sorunlarının çözümünde aileyle temasa geçilmeli ve gerekirse rehberlik araştırma merkezinden yardım alarak işbirliği içinde sorunlar çözülmelidir.

KAYNAKÇA

Balcı, A. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlık ve ilgileri üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve toplum / Suç göç ve çocuklar*. İstanbul: Bilge Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktarođlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Demirtaş H., ve Güneş. H. (2002). Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gün, Z. (2002). *Çocuk ve göç*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yay.
- Kılıçkaya, N. (1988). Yurt dışı deneyimi geçiren ve geçirmeyen lise öğrencilerinin kendini gerçekleştirme düzeyleri. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıray, M. (1982). Sosyo ekonomik hayatın değişen düzeni: kendiliğinden dört köyün monografik karşılaştırılması. *Toplum Bilim Yazıları*, 56(2).
- Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliđi, Yönetim ve Organizasyon-Organizasyonlarda Davranış Klasik-Modern-Çađdař Yaklaşımlar, İstanbul.
- Ozankaya, Ö. (1971). *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- Ökmen, M. & Parlak, B. (2010). Kuramdan uygulamaya yerel yönetimler- ilkeler, yaklaşımlar ve mevzuat. Bursa: Alfa- Aktüel Yayınları.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (1998). *Beřeri Cođrafya*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.